

Különnyomat a

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

XLVII. évfolyamának (2003) 1–2. számából

EXTRAS

A ROMÁN AKADÉMIA KIADÓJA
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

ROMAN
KOLEKCIJA
KOLEKCIJA

ROMAN KOLEKCIJA

ROMAN

EDITURA AKADEMIA ROMANA
EDITURA AKADEMIA ROMANA

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

XLVII. évf.

2003

1–2. szám

TARTALOM

Tanulmányok

KARSAYNÉ DUDÁS MAGDOLNA, Offenzív polémia avagy szigorú számvetés. A (magyar) regény esztétikai kérdésköre Péterfy Jenő esszéiben	3
SÁNDOR KATALIN, Egy „kísérleti” antológia margójára. Kortárs-képzőművészek '78-ból	45
MÁTHÉ DÉNES, A szürrealista képköltés vizsgálatához	65
FAZAKAS EMESE, Az <i>alá</i> igekötő használata az ómagyar kortól napjainkig	77

Kisebb közlemények

KOZMA DEZSŐ, A műfordítás mint a nemzeti irodalom egyik lehetősége	97
BENŐ ATTILA, Román hatás a moldvai kétnyelvű beszélők megnyilatkozásaiban	105
ZSEMLYEI BORBÁLA, Szempontok a kicsinyítő képzők történeti vizsgálatához	117

Adattár

GAAL GYÖRGY, Kristóf György irodalmi levelezése (I.)	125
JANITSEK JENŐ, A Kolozs megyei Ajton és Komjátszeg helynevei	141

Szemle

A. MOLNÁR FERENC – M. NAGY ILONA (szerk.), Tanulmányok a magyar egyházi nyelv története köréből (<i>T. Szabó Csilla</i>)	159
HORVÁTH IVÁN – TÓTH TÜNDE (szerk.), Balasi Bálint összes verse (<i>Baricz Ágnes</i>)	162
AJTAY-HORVÁTH MAGDA, A szecesszió stílusjegyei a századforduló magyar és angol irodalmában (<i>Demény Piroska</i>)	164
PÉTER I. ZOLTÁN, Ady Erdélyben (<i>F. Diósszilágyi Ibolya</i>)	166

Hírek

PÉNTEK JÁNOS, Zsemlyei János (1936–2003)	169
--	-----

A ROMÁN AKADÉMIA KIADÓJA – BUKAREST
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE – BUCUREȘTI

STUDII ȘI CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Anul XLVII.

2003

Nr. 1-2

S U M A R

Studii

MAGDOLNA KARSAYNÉ DUDÁS, Polemică ofensivă sau evaluare. Eseuri despre romanul maghiar	3
KATALIN SÁNDOR, Pe marginea unei antologii experimentale	45
DÉNES MÁTHÉ, Analiza imaginii poetice suprarealiste	65
EMESE FAZAKAS, Folosirea prefixului verbal <i>alá</i> în secolele XV-XX	77

Articole

DEZSŐ KOZMA, Traducerea literară – O alternativă a literaturii naționale	97
ATTILA BENŐ, Influența limbii române în vorbirea bilingvilor din Moldova	105
BORBÁLA ZSEMLYEI, Criteriile de analiză diacronică a sufixelor diminutive	117

Materiale și documente

GYÖRGY GAAL, Corespondența literară a lui György Kristóf (I.)	125
JENŐ JANITSEK, Toponime din Aiton și Comșești (jud. Cluj)	141

Recenzii

FERENC A. MOLNÁR – ILONA M. NAGY (ed.), Tanulmányok a magyar egyházi nyelv története köréből (Studii despre istoria limbii bisericești) (<i>Csilla T. Szabó</i>)	159
IVÁN HORVÁTH – TÜNDE TÓTH (ed.), Balassi Bálint összes verse (Poeziile complete ale lui Bálint Balassi) (<i>Ágnes Baricz</i>)	162
MAGDA AJTAY-HORVÁTH, A szecesszió stílusjegyei a századforduló magyar és angol irodalmában (Caracteristicile stilului secesionist în literatura maghiară și engleză la sfârșitul sec. al XIX-lea) (<i>Piroska Demény</i>)	164
ZOLTÁN PÉTER I., Ady Erdélyben (Ady în Transilvania) (<i>Ibolya F. Diósszilágyi</i>)	166

Cronică

JÁNOS PÉNTEK, Zsemlyei János (1936-2003)	169
--	-----

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE – BUCUREȘTI
Str. 13 Septembrie nr. 13

szövegbeli szóismétléshez mint szövegszerkesztési eljárás kapcsolódik az a módszer, hogy ha a szövegben rövid távon újra említenek egy szót, akkor ahhoz szinonimáját is hozzákapcsolják. A szinonimák díszítő szerepű variálása láncszerű kombinációt is eredményez. Állításait a szerző gazdag példaanyaggal adatolja, ezeket a Ráskay I. ea által másolt öt kódexből meríti.

A kötet két utolsó tanulmánya témájában ide tartozik ugyan, hiszen az egyházi nyelvre vonatkoznak, tartalmilag azonban különböznek is az előzőektől. Karasszon Dezső *Az új protestáns bibliafordítás eredményei és feladatai* című írásában részben a Biblia fordításának munkálatairól, a munka megszervezéséről, módszeréről ír, részben pedig a fordítás problematikájához kapcsolódó kérdéseket vet föl. Arról értekezik, hogy hogyan lehet úgy jó fordítást készíteni, hogy a dogmatikai szempontok figyelembevételével mellett ne sérüljön a nyelv sem. Hogyan lehet a konkordantivitást és a dinamikus aequivalentia követelményét megvalósítani úgy, hogy a fordítás pontos, megbízható legyen?

A kötetet záró tanulmány *A magyarországi református énekeskönyv nyelvi, filológiai problémáiról* értekezik. Számos régi magyar szó jelentését tisztázza, olyanokat, amelyeket a mai éneklő gyülekezeti tag többnyire nem ért, emiatt félreértelmezhet (pl. *alít, ural, engedelmes, öregbül*). Ugyanakkor számos konkrét javaslatot tartalmaz egy esetleges új szövegkiadás javításának (sokszor helyesírási szempontból is) módozataira.

A tanulmánykötetet rövid német nyelvű összefoglaló zárja. Ezt követi a gyakrabban használt rövidítések jegyzéke, valamint a szerzők névsora és címe.

A szerkesztők már a bevezetőben jelzik, hogy a tanulmányok többnyire már máshol megjelentek – a megjelenés helyét minden írás elején lapalji jegyzetben jelzik is –, ezért a forrásjelzetek, utalások és rövidítések nem teljesen egységesek. Ez azonban nem zavarja a tanulmányok olvasóját, bár némileg megbontja a kötet harmóniáját. Minden tanulmány végén gazdag forrásanyagot közölnek, ezért a kötet egyaránt alkalmas arra, hogy az érdeklődők a témával kapcsolatban általános képet nyerjenek, s a megadott bibliográfia alapján tovább tájékozódjanak.

Mindent összevetve, elmondhatjuk, hogy érdekes, értékes tanulmánykötetről van szó. Bizonyos tanulmányok egyes filológiai részletkérdést tisztáznak, s ezzel esetleg le is zárnak, mások a kérdésfelvetések, témakijelölések során új kutatásokat indíthatnak. Témáját tekintve is igencsak fontos kezdeményezésről van szó, hiszen a magyar egyházi nyelv történetének tanulmányozása során számos tudományág gazdagodhat új eredményekkel.

T. SZABÓ CSILLA

HORVÁTH IVÁN – TÓTH TÜNDE (szerk.), *Balassi Bálint összes verse. Hálózati kritikai kiadás. Gépeskönyv, 1998–2002.*

„Ahogy a 15–16. században a kézírás alapuló művelődés világát a humanisták áttették a nyomtatott beű világába, úgy most a nyomtatvány adja át helyét a képzetes könyvnek. Az irodalomtudomány a húzóágazat. Néhány nemzetek dolga átírni a múlt teljes műveltségkincsét az új rejtjelzési módba.”

(Horváth Iván, *Magyarok Babelben*, JATE-Press—Gépeskönyv, <http://magyar-irodalom.elte.hu/babel/0100.htm>)

Ha a Világhálón keresgélünk adatokat Balassiról, nagyon könnyen rábukkanhatunk verseinek e kritikai kiadására. A www.google.hu (www.kurzor.hu) keresőprogram segítségével juthatunk el legegyszerűbben hozzá. Beírva a keresőbe Balassi Bálint nevét, hozzávetőlegesen 0.11 másodperc alatt kb. 15.600 adatot ajánl, amiből válogathatunk. Rendszerint az első tíz között megtaláljuk a kritikai kiadást.

Elzöti, a *hálózati* meg a *kritikai* rengeteg kérdést felvetnek. Egyrészt, hogy egyáltalán mitől kritikai, hogyan kritikai, másrészt pedig, hogy hogyan befolyásolja a kritikaiság működését, létmódját, illetve az egész kiadás használatát az, hogy hálózati. A címlapról elindulva a fomenüből kiválaszthatjuk az *Előszót*, amelyiket rögtön ezzel indítanak a szerkesztők: „[k]ülönböztessük meg azt

az esetet, amikor csak egyetlen szövegforrással van dolgunk, attól az esettől, amikor több forrás egybevetésével kell kialakítanunk a hiteles, megbízható, kritikai szöveget. Csak ezt az utóbbit helyes szövegkritikai kiadásnak nevezni, mivel csak itt megy végbe szövegkritika folyamata. Az előbbinek helyes minősítése: forráskiadás.¹ E Balassi-kiadás célja – amint a továbbiakból egyértelműen kiderül – kritikai kiadást adni a felhasználóknak.

A *Világirodalmi Lexikon* kritikai kiadásnak azt a szövegkiadást tekinti, amelyik „az irodalmi, ill. tudományos műnek az eredeti kézirat(ok) vagy az első kiadás(ok) alapján szerkesztett, a hiteles szöveg mellett a változatokat is tartalmazó, a mű keletkezésére, utóéletére vonatkozó jegyzetekkel ellátott tudományos kiadása. Feladata, hogy a tudományos kutatás számára hozzáférhetővé tegye a művet a modern *szövegkritika* és *textológia* vívmányainak felhasználásával.” 16. századi szövegek esetében a szokásosnál is több problémával szembesül a szövegkritika. Elsősorban a források hitelességének megállapítása rendkívül nehéz, különösen akkor, ha a szerzőnek csak korabeli, esetleg későbbi másolatokban meg kiadásokban maradtak fenn a munkái, és csak nagyon kevés részben saját kézírásban. És hogy még nehezítse a helyzetet, e másolatok és kiadások akár természetesnek is mondható velejárói, hogy „a kéziratok szöveggyógyománya sok esetben igen romlott alakban őrizte meg a költő szerzeményeit”. A nyomtatásban megjelentek sem tekinthetők minden fenntartás nélkül autentikus szövegnek, ugyanis „az egyes felekezetek saját igényeikhez módosították a költőnek sokszor túlságosan egyéni ízű alkotásait” – állapította ezt meg Balassi Bálint versei kapcsán Eckhardt Sándor.² Ő adta a kutatók, olvasók kezébe Balassi verseinek első kritikai kiadását 1951-ben, természetesen nyomtatott formában. Pontosan számbavette és közölte a szövegváltozatokat, hatalmas jegyzetapparátussal látta el közlését.

Balassi kapcsán van egy másik, a szövegkiadásban hasonlóképpen nem mellőzhető probléma, mégpedig a kötetkompozícióé. Istenes és vitézi énekei a 17. századtól kezdve (a nyomtatásban való megjelenést az istenes versek 1632-es bártfai kiadásától számítva a szakirodalom) nagyon sok kiadást megértek, virágénekeit csak az 1874-ben előkerült *Balassa-kódex*ből ismerhette meg a modern közönség. Ezután kezdődött az összes versei kiadásának terve. 1879-ben adta ki Szilády Áron *Gyarmathi Balassa Bálint költeményeit*. Azóta – nyilván, a legnagyobb hitelesség jegyében – folyamatosan módosított szinte minden kiadás az „eredeti Balassi-féle” kötetkompozíción. Hatalmas vitákat váltott ki a Balassi-kutatók körében ez a probléma. A Gerézdi Rabánnak tulajdonított 3*33+1=100 versből álló kompozíció ötletének felvetésével kezdődött vita. Az ötletet természetesen többen cáfolták, továbbfejlesztették, e folyamat jeles képviselői még: Varjas Béla, Klaniczay Tibor, Eckhardt Sándor, Horváth Iván, Vadai István stb. Természetesen, e legújabb kritikai kiadás a legújabb kötetkompozíciós-elképzelés mellett érvel. Jelen kiadás egyik szerkesztője, Horváth Iván az, aki az 1991 decemberében az MTA Irodalomtudományi Intézetében tartott előadásában cáfolja, és új kompozíciós elképzeléssel próbálja helyettesíteni a korábban saját hozzájárulásával is kanonizált 3*33-as elképzelést.³ Ennek az új kompozíciós elképzelésnek⁴ (amelynek lényege a szövegtorzító ősmásoló létezésének elvetésében áll, illetve abban, hogy így azok a bejegyzések és szerkesztési megoldások a *Balassa-kódex*ben, amelyeket eddig neki – ti. az ősmásolónak – tulajdonított a szakirodalom, valójában magától Balassitól származnak) megfelelően készült el e hálózati kiadás.

A kritikai kiadás fentebb említett alapvető kritériumainak megfelel: tartalmazza a forrásokat, a különböző variánsokat, fényképeket a forrásokról, hatalmas jegyzetapparátussal rendelkezik. A szerkesztők által hangsúlyozott erényei⁵ mellett legnagyobb előnye abból származik, hogy ezek a

¹ <http://magyar-irod.elte.hu/gepesk/bbom/closzo.htm>

² *Balassi Bálint összes művei I.*, összeállította Eckhardt Sándor, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1951. 4.

³ L. Horváth Iván, *Az eszményítő. Balassi-kiadások ellen*. In: *Adattár 35. Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*. Szeged, 1997. 191–203.

⁴ Erről bővebben lásd a *Balassi Bálint összes verse, hálózati kritikai kiadás* Tanulmányok című modulját.

⁵ Uo. *Előszó*.

források, variánsok stb. rendkívül könnyen kezelhetők, összevethetők egymással. Ez a szempont már a képzeteskönyv létmódjára irányítja a figyelmet. A *Versek* modulban bármikor egymás mellé helyezve vizsgálhatjuk az eddigi és jelen kötetkonstrukciókat, a versek különböző forrásokban fennmaradt variánsait. Azon túl, hogy anyagilag is messzemenően kedvezőbb az előállítás, illetve hozzáférése, mint egy nyomtatott könyvé, és terjedelmileg is messze meghaladja annak lehetőségeit,⁶ egy olyan adottságot használ ki, amely közvetlenül a szövegkritika és szövegleszarmazás problémáit érinti, ezáltal pedig a teljes irodalomtudományt is. A szöveg létmódját értelmezi újra, annak pluralitása mellett érvelve. A véletlengenerátor teszi ezt lehetővé. Röviden összefoglalva arról van szó, hogy „[a]zokban a – nem ritka – esetekben, amikor a filológus nem tudta eldönteni, melyik szövegleszarmazási ágban, melyik változatesoportnak nyújtsa a pálmát, a programozott kritikai kiadásban véletlengenerátor – bonyolultabb esetekben pedig súlyozott véletlengenerátor – lép működésbe.”⁷ A kiadás különböző időpontokban történő megnyitásakor tehát a felhasználó hol egyik, hol másik szövegváltozattal találkozhat. Horváth Iván az internetes kritikai kiadások legnagyobb előnyének e kombinatorikus jellegüket tartja, emlékeztetve a reneszánsz és barokk korban is szokásos kombinatorikus kiadványokra.⁸ Ilyen értelemben egy 16. századi költő verseinek hálózati kiadása sokkal közelebb visz szövegeinek korabeli létmódjához, amikor is azok főképpen másolatokban, tehát szövegvariánsokban léteztek, terjedtek, a kritikai kiadás egyik alapvető célkitűzése pedig éppen ez: a szövegek eredeti, vagy azt leginkább megközelítő állapotának visszakeresése, hozzáférhetővé tévése. E törekvés a *Hálózati Balassi-kiadás* esetében egy másik szinten is érvényesül.

A reneszánsz költészet számszimbolika-kedvelése nyilvánvaló volt a Balassi-kutatók számára is, alapos oka volt ez annak, hogy a $3 \cdot 33 + 1 = 100$ -as eszményítő kötetkompozíciós elképzelés szinte evidenciává vált a szakirodalomban. Horváth Iván saját korábbi nézeteit megcáfolva érvel a szerinte kézzelfogható, a források alapján nemrég felismert, tényként kezelhető kompozíció mellett,⁹ amelyek – bár nem a korábbi „eszményítő” rendezési elvek alapján – a *Caelia-ciklus* elejéről elvesztett egy vagy két verset is beleszámolva éppen 99, illetve 100 költeményből álló kötetet alkot.

BARICZ ÁGNES

AJTAY-HORVÁTH MAGDA, **A szecesszió stílusjegyei a századforduló magyar és angol irodalmában.** Erdélyi Tudományos Füzetek 232. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Kolozsvár, 2001.

A századforduló stílusirányzatai közül a szecessziónak jutott sokáig a legmostohább sors, hiszen jó ideig elhanyagolták. Az utóbbi években megjelenő egyre több szecesszióval foglalkozó tudományos munka bizonyítja, hogy a szecesszió iránti érdeklődés fokozódik.

Ajtay-Horváth Magda munkája azon kevesek közé tartozik, ami a magyar szecessziós stílusjegyeket az angol irodalomban talált szecessziós stílusjegyekkel veti össze. A szerző bevalított célja a szecessziós stílusjegyek vizsgálata a 19. század második felében, valamint a századfordulón keletkezett angol és magyar irodalmi szövegekben. A vizsgált időszakból huszonegy magyar és nyolc angol író műveit, illetve azok stílussajátosságait elemzi. Alkalmazott módszere az összehasonlító stilsztika, melynek segítségével a hasonló, illetve az eltérő szövegsajátosságokra derít fényt.

A stilsztika interdiszciplináris volta miatt Ajtay vizsgálódása rendkívül sokrétű tájékozódást feltételez. Ajtay munkája eleget tesz a szaktudományi követeléseknek. Mindenekelőtt irodalomelméleti

⁶ I. Horváth Ivánnak a *Mindentudás Egyetemében* tartott előadását, amelynek hálózati változata megtalálható a <http://www.origo.hu/mindentudasegyete/horvathivan/eloado/index.html> cím alatt.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

⁹ Uo., illetve I. még *Az eszményítő Balassi-kiadások ellen.* In *Adattár* 35, 202.